

RECENZIJE

REVIEWS

Bogomir Novak
“BOJAN ŽALEC (2010):
ČLOVEK, MORALA IN
UMETNOST. UVOD
V FILOZOFSKO
ANTROPOLOGIJO IN
ETIKO. LJUBLJANA:
TEOLOŠKA FAKULTETA.”

297-300

GLINŠKOVA PLOŠČAD 8,
SI-1000 LJUBLJANA

Žalec (2010) v knjigi *Človek, morala in umetnost* sledi več ciljem. V Predgovoru skuša omenjeno delo umestiti v zgodovino slovenskih in nekaterih evropskih antropoloških teorij etike. V nadaljevanju primerja nekatere vidnejše evropske teoretike etike primerja in v dialogu z njimi vrednoti njihove ideje glede na krščansko orientacijo. Izpostavi nekatere teorije umetnosti kot pot do personalizma. Njegov namen pa ni le zgodovinski, ampak je tudi sistemski. Našteje in na kratko opredeli različne vrste antropologij in etik (str. 132-135) in 33 značilnosti personalizma (str. 302-307). Ne izogne se krajši sociološki oceni dejanskega stanja družbe. V tem smislu zoperstavlja solidarnostnemu personalizmu, individualizmu, tehnokraciji, instrumentalizaciji in nihilizmu. Razen krščanske etike, ki izhaja iz lika Jezusa Kristusa zagovarja še liberalizem, etični ateizem, avtentičnost posameznika.

Etiko je potrebno utemeljevati v antropologiji, ker je filozofska antropologija temeljna veda za vse vede o človeku in človeški družbi. Vse te znanosti izrecno ali implicitno predpostavljajo nek pogled na človeka, isto pa velja pravzaprav za vse človekovo mišljenje in ravnanje. V zgodovini abstraktne misli sta se antropologija in etika prepletali. Osnovne teze, ki jih na koncu knjige avtor že sam povzame, lahko služijo bralcu za poglobljen premislek o različnih izpostavljenih etičnih stališčih.

Filozofska apofatična antropologija se pri Žalcu stika že s teološko antropologijo. Obe proučujeta transcendentno, duhovno razsežnost človeka. Prvi in zadnji kriterij etičnega dobre ga je Bog. Apofatična antropologija govori o tem, da človek ne pozna sebe. Apofatična antropologija je presežna, ni pa negativna. Gre za kritiko subjekt – objekt relacije z opredmetenim mišljenjem vred. Oseba je odnos s samo seboj in z drugim in zato ni samozadostna. Ta pozicija pa izključuje vulgarni materializem, sebičnost, pohlep kapitala, hedonizem, kakor tudi vsako drugo enostransko in vnaprej določeno moralo. Gre za procesni altruizem v univerzalnem dialogu s svetom. Pri tem se je treba zavedati, da je klic po komunikativni etiki je močan, vendar pa je na delu tudi strah pred njo.

V prvem delu knjige analizira nekatere temeljne filozofske antropološke teme človeka kot so duša, oseba in duh. Vprašanje, kaj je človek se je preobrazilo v vprašanje, kdo je slehernik kot oseba. Poenostavljeno povedano: kakor sebe – oz. pri-poznaš kot človeško osebo, takšno etiko zastopaš. Ekonomist zastopa materialistično moralo, religiozni človek in moralni ateist pa personalistično.

V drugem delu knjiga *Žalec* etiko razume kot teorijo morale. Morala je po Žalcu sestav, ki ima tri podsestave: vrednote, načela in kreposti. *Žalec* meni, da je krepost prej kot vrednota, ker je kot osebna drža pogoj uresničitve moralnih načel in vrednot. Krona celotne krepostnosti predstavljajo svobodne osebe, ki so temelj dobrega. Zato je personalizem način boja proti nihilizmu in instrumentalizmu. Slednji analizira osebe zgolj kot sredstva. Med človekovim osebnim dostojanstvom in človekom kot sredstvom vlada boj med dobrim in zlim.

Tista vez, ki povezuje različne dobe, je oseba. To pa ni igralec v starogrški drami in tudi ne novoveški psihološki človek, ampak je božja podoba oz. lik po Berdjajevu. Zato je avtorjev odgovor na pasti instrumentalizma personalistična etika. V postmoderni teološki in filozofski antropologiji ne gre več za razlike človeka od živali. Človek je (i)racionalno in presežno bitje.

Znano je, da se človek odloča med dobrim in zlim. Iz omenjene knjige zvemo, kako se lahko odločamo za dobro. Dejstvo pa je, da se odločamo tudi za slabo ali zlo. V tem pri-

meru gre za »kršenje etike vključevalnega solidarnostnega personalizma (ki upošteva Kaj so merila za vrednotenje dobroti družbe v Zahodnem svetu? Ta merila so pravna zakonitost in red, indi vidualna svoboda, ekonomska rast, redna zaposlenost, enakost. Dobra družba je vključevalni personalizem. Stalen etični problem je, ali posamezniki v družbi ustrezno dozorevamo za svojo kompleksno strukturo funkcionalnost, tako da opredeljene vrline, vrednote in merila v njej uveljavimo. resnico sovisnosti človeškega dobrega) kot izvor 'materializacije zla t. j. nasilja« (Žalec, 2010, 197). Agresivni vzorci se prenašajo iz roda v rod.

Sodobni človek izgublja občutek za smisel moralnega ravnanja kot da to ne pogojuje obstoja človeške vrste. Človek kot presežno bitje je skrivnost ne instrumentalizira stvari. Tekmovalnost vodi do boja vseh z vsemi. Razvoj etike prikaže Žalec od Aristotelove moralne teologije, prek modernega naravnega prava in teleološkega esencializma do modernega utemeljevanja v strasteh ali v avtonomnem umu. Pokaže glavne misli filozofov kot so *Aristotel, Tomaž Akvinski, Machiavelli, Hobbes, Locke, Rousseau, Kant*.

V umetnosti išče Žalec pot do personalistične etike. Umetnost je celota, gestalt. Nekaj nam nekaj sporoča z razkrivanjem vrednot. Postavlja nam ogledalo. Gre za doživljajsko solidarnost v smislu dialoga. Avtor umetniška dela pojmuje kot kulturne vzore, ki imajo empatično razsežnost. Umetnost je ireduktibilna in neizčrpna v možnih razumevanjih in interpretacijah. Naloga umetnosti je da vzpostavlja skupnost z empatijo v perspektive drugih. Lepota je intrinzično dobro. Strmenje je opis umetniškega doživljanja. Umetniška dela je možno posnemati. So trije načini utemeljevanja umetniškega dela pri Heideggru. To so darovanje, ustanavljanje in začenjanje. Kulturna padadigma velja za vsako bivajoče v jasniini.

V postmoderni se sprašujemo, kako je možna etika v svetu posstrukturalizma, konca esencializma, evlucijskega nezavedanja in nezanimanja za prihodnost človeškega rodu. Liberalizem je sprejemljiv kot derivat krščanske tradicije. Eksistencialna etika je možna na osnovi skrbi in ljubezni za drugega, kar pomeni, da je to tudi etika empatije, pomoči, sožitja, solidarnosti.

Žalec (2010) pravi, da solidarnosti ne razume samo v kakem materialnem ali gospodarskem smislu, ampak kot udeležnost na življenju drugih, in to na vseh njihovih vidikih, ampak predvsem na doživljanju drugega (doživljajska solidarnost) z empatijo. Postmoderna morala nima pravil. Ima pa željo drugega. Ker je ljubezen veselje, darovanje in tveganje, moramo paziti, da je ne napravimo.

Glavna omenjenega dela sta opoziciji nihilizma, ki se v praksi manifestira kot instrumentalizem na eni strani ter personalizem na drugi. Instrumentalizem obravnava osebe zgolj kot sredstva, v nasprotju s personalizmom, po katerem so osebe presežna bitja in za katerega je vsak konkreten človek najvišja vrednota, ki nikoli ne sme biti zgolj sredstvo. Žalčevo etično prizadevanje ima dve ravni, teoretično in praktično. Teoretična pomeni preučevanje pozitivnih oz. negativnih dejavnikov nihilizma oz. instrumentalizma ter solidarnega personalizma, praktična pa iskanje načinov za zmanjšanje oz. povečevanje prisotnosti teh dejavnikov na zasebni in družbeni ravni. Knjiga je sad njegovega dolgoletnega podrobnega ukvarjanja s podlagami sedanjega stališča. Odlikuje jo celostno, pristno ter sveže povezovanje hermenevtike (*Heidegger, Wittgenstein, Davidson, Taylor, MacIntyre, Irigaray*) in solidarnega personalizma.

Avtor je koncept solidarnega personalizma je večstransko analiziral. Predvideva, da se bo ta koncept še okrepil, ker bo dobil vse več pristašev. Morda pa to za občečloveško prakso še ni dovolj, ker bo boj med mehanicistično in holistično paradigmo še trajal. Kapital se ne bo sam od sebe umaknil. Nekateri ga imajo v njegovi agresivni vehemenci in svoji zaslepljenosti

.....

še vedno za triumfalnega. Živeti v odprti ambivalenci človeka kot ovce in volka je naporno. A treba je vzdržati. To pa je že tema trajnostnega razvoja. Knjiga *Človek, morala in umetnost* zastavlja bralcu še marsikatera zanimiva vprašanja in mu ponuja osnovne informacije, ki pa so predmet nadaljnjega dialoga.